

Psykologi og rettssikkerhet i overgrepssaker

Helse Fonna beklager feil hos BUP Haugesund

Øystein Helmikstøl

journalist i Psykologtidsskriftet

Internrapport og Fylkesmannen kritiserer BUP Haugesunds rolle før dommeravhør i overgrepssak. Høyesterett har opphevet dom fra lagmannsretten, men saken fortsetter i rettssystemet.

BEKLAGER Direktør for psykisk helsevern i Helse Fonna Kenneth Eikeset beklager på det sterkeste etter at en intern utredningsgruppe og Fylkesmannen har sett på utredning og behandling i BUP Haugesund i tilknytning til en straffesak om påståtte seksuelle overgrep. Foto: Eirik Dankel/Helse Fonna

En mann i 40-årene fra Haugalandet ble i tingretten¹ dømt til ni års fengsel for incest. I ankesaken ble han frikjent av juryen, en kjennelse som ble godtatt av fagdommerne. Likevel ble han dømt av fagdommerne til å betale erstatning. Denne erstatningsdommen² er nå opphevet av Høyesterett³, og det ser ut til å gå mot ny ankebehandling i lagmannsretten.

Psykologtidsskriftet fulgte hele saken i lagmannsretten i Stavanger og Høyesterett i Oslo, og saken ble omtalt i januar-, mars- og juniutgaven av Psykologtidsskriftet.

---

¹[1] 15-169536MED-HAUG

²16-062300AST-GULA/AVD1

³18-049784SIV-HRET

I lagmannsretten ble BUP Haugesunds utredning og behandling av mannens datter et sentralt tema. Etter dommen i lagmannsretten har en intern vurderingsgruppe i Helse Fonna kommet med sterk kritikk av BUP Haugesund. Og i etterkant av denne internrapporten har også Fylkesmannen kommet med sterk kritikk mot to erfarne behandlere i BUP.

Haugalandet-saken

Behandling og rettsprosess:

Sommeren 2014:

Jente (4) forteller om overgrep fra far, ifølge mor.

22. juli 2014:

Mor anmelder til politiet.

28. juli 2014:

Jenta undersøkes av lege, som ikke finner merker eller spor av overgrep.

15. august 2014:

Første dommeravhør av jenta.

9. oktober 2014:

Inntakssamtale BUP Haugesund.

– Stor sannsynlighet for PTSD, ifølge første journalnotat.

24. oktober 2014:

Politiet foreslår henleggelse.

16. februar 2015

Uttalelse fra overlege Sissel Øritsland i BUP etter henvendelse fra bistandsadvokat:

– Stor faglig sikkerhet for at seksuelle overgrep har skjedd.

10. mars 2015:

Statsadvokaten ber om ytterligere etterforskning.

16. mars 2015:

Politiet informerer overlege Sissel Øritsland om at de vurderer nytt dommeravhør av jenta.

17. mars 2015:

BUP intensiverer behandlingen av jenta.

25. mars 2015:

BUP gjennomfører behandlingen «Narrativ far». BUP-behandler forteller i detalj til jenta om hva hun skal ha opplevd av seksuelle overgrep fra far.

5. mai 2015:

Andre dommeravhør av jenta.

1. april 2016:

Far enstemmig dømt til ni års fengsel i Haugaland tingrett.

13. desember 2017:

Nye bevis.

Far frikjent i Gulating lagmannsrett.

19. januar 2018:

Fagdommerne dømmer far til å betale 250 000 kroner i erstatning.

– Klar sannsynlighetsovervekt for overgrep, mener fagdommerne.

19. mars 2018:

Internrapport Helse Fonna:

- Utredning og EMDR-behandling av jenta var faglig uforsvarlig.
20. september 2018:
Høyesterett opphever erstatningsdommen fra Gulating lagmannsrett.
21. september 2018:
Fylkesmannen:
- Utredningen av jenta hos BUP Haugesund var ikke forsvarlig.
- Kilde: Rettsdokumenter, rettsnotater, saksdokumenter*

BEKLAGER

Nå beklager Helse Fonna på det sterkeste. Kenneth Eikeset, direktør for psykisk helsevern i Helse Fonna, skriver i en e-post til Psykologtidsskriftet at fylkeslegens konklusjon er i tråd med Helse Fonnas egen interne gjennomgang. Han opplyser at behandlingen av barnet la til grunn en utredning gjort på Statens barnehus, en utredning som ifølge direktøren ikke var et godt nok grunnlag for videre behandling.

- Det beklager vi på det sterkaste overfor dei involverte i saka, skriver Eikeset.

– ENDELIG

Mannen fra Haugalandet ble i 2016 dømt til ni års fengsel i Haugaland tingrett for grove seksuelle overgrep mot sin datter. I tillegg ble han dømt til å betale 350 000 kroner i erstatning.

Han ble frikjent av juryen i Gulating lagmannsrett i 2017. Tidligere i år ble mannen likevel dømt til å betale 250 000 kroner i erstatning, fordi han ble strafferettslig frikjent, men sivilrettslig dømt for samme forhold. Fagdommerne mente det var klar sannsynlighetsovervekt for at mannen hadde begått noen av de overgrepene han var anklaget for.

Den frikjennende dommen i lagmannsretten er rettskraftig. Men nå har Høyesterett også opphevet erstatningsdommen fra lagmannsretten.

- Endelig. Folk forstår ikke hvor lett det kan være å få anklager om seksuelle overgrep mot seg, og hvor utrolig vanskelig det er å renvaske seg fra de samme anklagene.

Det sier mannens talsperson Svein Olav Nordlien til Psykologtidsskriftet.

LETTET Svein Olav Nordlien er glad og lettet over at Høyesterett nå har opphevet en dom om erstatning i en overgrepssak. Nordlien jobber for at far skal bli helt renvasket for anklagene om incest.

SAKEN FORTSETTER

I begrunnelsen for å idømme erstatningsansvar siterte lagmannsretten deler av tingrettens dom, der mannen ble funnet strafferettslig skyldig. Mannen ble blant annet omtalt som «tiltalt» flere ganger, selv om han i straffesaken er frikjent av juryen. Høyesterett slo ned på måten dommen fra lagmannsretten er skrevet på, og mener den krenker uskyldspresumsjonen i Grunnloven og Den europeiske menneskerettskonvensjon.

Formelt står det sivilrettslige kravet om erstatning på 350 000 kroner fra tingretten fortsatt ved lag. Kravet om erstatning er opprettholdt, ifølge bistandsadvokat Elisabeth Rød. Det går ifølge forsvarer Thomas Randby mot ny ankebehandling i lagmannsretten, med mindre forsvarers motpart frafaller erstatningskravet.

BEHANDLING I BUP

Fars talsperson Svein Olav Nordlien forteller at han kom inn i saken etter at far ble dømt til ni års fengsel av tingretten. Han har etter tingrettsdommen engasjert seg for å få far renvasket, og har jobbet sammen med forsvarer Thomas Randby for å finne nye bevis i saken. Det førte blant annet til

at et videoopptak fra BUP Haugesunds EMDR-behandling⁴ av mannens datter ble vist to ganger i lagmannsretten. På opptaket forteller en behandler i detalj til jenta hva hun skal ha blitt utsatt for. Det skjedde før jenta skulle avhøres av politiet for andre gang. Etter det første barneavhøret ville politiet henlegge saken.

Det kom fram i lagmannsretten at BUP fikk vite av politiet at de vurderte et nytt dommeravhør av jenta. I lagmannsretten kom det også fram at jenta i BUP-behandlingene aldri selv hadde sagt noe om seksuelle overgrep fra far.

Det syv minutters opptaket av BUP-behandlingen ble også spilt av i Høyesterett. Advokat John Christian Elden, som representerte far i saken, forteller til Psykologtidsskriftet at han viste filmen fordi fagfolk har kommet med sterk kritikk mot BUP Haugesunds behandling i denne saken. Ifølge Elden er fagfolkenes kritikk et godt argument for at dommen burde oppheves.

– Det er veldig sjelden at man viser bevis i Høyesterett, men jeg syns filmen er så talende for hvordan fagpersoner har gått frem i denne saken. De lager en historie, i stedet for å formidle en historie fra vitnet. Dette var det greit at Høyesterett fikk vite, sier Elden til Psykologtidsskriftet.

Advokat Arild Christian Dyngeland, som var Eldens motpart i Høyesterett, ønsker ikke å kommentere saken.

STRID OM BUP-BEHANDLING

Rapporten fra en intern vurderingsgruppe ved Klinikk for psykisk helsevern hos Helse Fonna, som kom i mars i år, konkluderte med at utredningen av jenta var faglig uforsvarlig og ikke i tråd med anerkjent faglig praksis. Vurderingsgruppen konkluderte videre med at leketerapi for jenta og støttesamtaler og psykoedukasjon for mor var faglig forsvarlig og i tråd med anerkjent faglig praksis.

Vurderingsgruppen mener imidlertid at bruken av EMDR som terapiform overfor jenta var faglig uforsvarlig, fordi det etter gruppens oppfatning er usikkert hvorvidt jenta hadde vært utsatt for traumer før hun ble henvist til BUP Haugesund. Avslutningsvis peker rapporten på at institusjonen påså at jenta utviklet seg i en positiv retning.

Direktør for psykisk helsevern i Helse Fonna Kenneth Eikeset beklaget til Psykologtidsskriftet i juni at barnet ikke hadde fått god nok utredning.

---

⁴EMDR er en forkortelse av «Eye Movement Desensitization and Reprocessing». EMDR er en psykoterapeutisk tilnærming, som hjelper å minske det ubehaget som kan prege hverdagen, hvis du har vært utsatt for ubehagelige opplevelser i fortiden, ifølge emdrnorge.no.

I HØYESTERETT Advokatene Arild Christian Dyngeland (til venstre) og John Christian Elden under Høyesteretts behandling av Haugalandet-saken.

Bakgrunnen for at Helse Fonna vurderte BUP Haugesunds behandling relatert til straffesaken om påståtte seksuelle overgrep, var ifølge interngruppens rapport eksterne henvendelser og en artikkel i Psykologtidsskriftet i januar om det vi omtaler som Haugalandet-saken. I artikkelen uttalte psykolog og førsteamanuensis ved Politihøgskolen Ellen Margrethe Wessel at behandlingen jenta hadde fått, var så klanderverdig at tilsynsmyndighetene burde gå gjennom behandlinger gjort tidligere ved denne poliklinikken. Wessel var sakkyndig vitne oppnevnt av forsvarer under rettssaken.

Overlege Sissel Øritsland ved BUP Haugesund sa til Psykologtidsskriftet i januarutgaven at BUPs oppdrag er utredning og behandling, og at BUP ikke har noen primærrolle i å bevise forhold for retten.

– Hele poenget er å få tak i barnets opplevelse. Små barn har små symptomer. Eksplisitt verbal hukommelse forventes å være aktiv fra omtrent treårsalder. Før den tid er det den implisitte hukommelsen vi prøver å adressere i terapien, sa BUP-overlegen til Psykologtidsskriftet.

I retten avviste hun at behandlingen hadde skapt falske minner hos barnet. Rettsoppnevnt sakkyndig psykolog Tori Mauseths vurdering var at faglige anbefalinger og retningslinjer er ivaretatt gjennom utredning og behandlingstilbud ved BUP Haugesund, opplyste hun til retten. I en e-post til Psykologtidsskriftet skriver hun nå at Høyesteretts opphevelse av erstatningsdommen fra Gulating ikke har noe med BUP-behandlingen eller Fylkesmannens vurdering å gjøre. Dommen ble opphevet på grunn av måten den ble begrunnet på, noe som er et juridisk prinsipp, påpeker hun. Siden hun verken har lest Helse Fonnas rapport eller Fylkesmannens avgjørelse, ønsker hun ikke å kommentere dette nærmere.

Aktor i saken, statsadvokat Birgitte Budal Løvlund, skriver i en e-post at påtalemyndighetens sak er rettskraftig avgjort i Gulating lagmannsretts dom, og at de dermed ikke er part i saken som gjelder erstatningsspørsmålet, som ble behandlet av Høyesterett. Løvlund har ikke lest Fylkesmannens avgjørelse, som hun presiserer ikke inngår i påtalemyndighetens sak. Til Psykologtidsskriftet betoner hun at det Høyesterett behandlet, var hvordan lagmannsretten begrunnet sin avgjørelse, ikke bevisvurderingen, som ikke ble tillatt fremmet for Høyesterett. Og det var lagmannsrettens begrunnelse som av Høyesterett ble vurdert som å være i strid med Grunnlovens uskyldspresumpsjon, understreker hun.

– BUP-behandlingen har absolutt ingenting med dette å gjøre, skriver Løvlund.

Påtalemyndigheten forstår ellers avgjørelsen dit hen at hovedforhandlingen ikke er opphevet, og at lagmannsretten i prinsippet dermed kan skrive en ny dom med begrunnelse innenfor formkravene.

Bistandsadvokat Elisabeth Rød skriver i en e-post at hun ikke er fagperson når det gjelder BUPs behandling, og at hun derfor forholder seg til Fylkesmannens avgjørelse. Hun legger til at det har vært viktig for hennes klient å få hjelp i en vanskelig situasjon, og at behandling, slik også Fylkesmannen legger til grunn, har hatt positiv effekt. Domsopphevelsen har ikke noe med denne behandlingen å gjøre, men med uskyldspresumsjonen, understreker Rød. Hun skriver at det ikke er «noen feil med lagmannsrettens avgjørelse, men lagmannsretten skulle begrunnet sin fellende avgjørelse på en annen måte». Hun legger til at ankeforhandlingene ikke er opphevet av Høyesterett, og at den sivile saken ikke er avgjort, men ligger hos lagmannsretten.

I LAGMANNSRETTE Aktor Birgitte Budal Løvlund og forsvarer Thomas Randby da Haugalandet-saken gikk i Gulating lagmannsrett i Stavanger. Foto: Jan Inge Haga

TILSYNSSAK

Fylkesmannen åpnet tilsyn mot BUP Haugesund på bakgrunn av klager på behandlingen og etter Helse Fonnas egen rapport. Fylkesmannens avgjørelse kom i slutten av september. Konklusjonen er at utredningen av jenta ikke var forsvarlig. Det ble ifølge Fylkesmannen ikke gjort tilstrekkelig utredning før behandlingen startet, og behandlingen ble startet på et for snevert og mangelfullt grunnlag. Fylkesmannen kritiserer behandlerne for manglende barnehageobservasjon eller hjemmeobservasjon, og at det ikke ble tatt anamneseopptak med foresatte. Behandlerne får også kritikk for at de ikke i tilstrekkelig grad vurderte mors og fars bakgrunnshistorie eller familiedynamikk. Ifølge Fylkesmannen manglet opplysninger fra helsestasjon, og somatisk historie ble ikke tilstrekkelig utredet.

– Behandlerne stilte diagnosen PTSD på et svært tidlig tidspunkt, utan å vurdere alternative diagnoser, eller å la diagnosen vere tentativ, konkluderer Fylkesmannen i Hordaland, som slår fast at Helse Fonnas interne rutine for basisutredning på flere punkter ikke er fulgt. Fylkesmannen understreker at selv om det ikke er slik at en alltid skal følge prosedyren punkt for punkt, «vil det i ei sak som gjeld så alvorlege påstandar som seksuelle overgrep mot barn, som også kan få strafferettslege konsekvensar, stillast strenge krav til utgreiing».

– EMDR-behandling i forkant av siste dommaravhøyr var uheldig, står det i Fylkesmannens avgjørelse, der det også understrekes at det er behandlerne selv som er ansvarlige for svikten.

Fylkesmannen konkluderer med at avviket fra god praksis er av en slik karakter at det kan karakteriseres som uforsvarlig etter helsepersonelloven paragraf 4. Saken blir ikke sendt over til Statens helsetilsyn for vurdering av administrativ reaksjon, fordi Fylkesmannen legger til grunn at de har endret praksis i samsvar med nye og forbedrede krav til utredning av barn ved mistanke om seksuelle overgrep.

Fylkesmannens vurdering er at behandlingen under ett synes å ha hatt en positiv effekt, og finner ikke holdepunkter for at behandlingen i seg selv var uforsvarlig.

Psykologtidsskriftet har gjort de to behandlerne kjent med det som kommer fram i denne artikkelen, men vi har ikke lyktes i å få en kommentar fra dem. Overlege Sissel Øritsland henviser til kommunikasjonsavdelingen i helseforetaket.

Kenneth Eikeset, direktør for psykisk helsevern i Helse Fonna, peker på at det aktuelle barnet opplevde en fin utvikling som følge av behandlingen, og at fylkeslegen også mener at behandlingen var forsvarlig tross uforsvarlig utredning. Han legger til at dagens utredning og behandling av traumatiserte barn både nasjonalt og lokalt er vesentlig annerledes i dag enn i 2014. Helseforetaket har ifølge direktøren også gått gjennom tilsvarende, avsluttede saker, og har ikke funnet saker tilsvarende den som nylig ble behandlet hos Fylkesmannen.

Eikeset opplyser at de vil fortsette å gjennomgå slike saker fremover, for å sikre at utredning og behandling er forsvarlig. Han skriver også at behandlerne ved BUP har deltatt i dette forbedringsarbeidet, og at man arbeider med den rollen behandlere har i retten som sakkyndig og som behandler.

– Vi må vere audmjuke og opptre særleg korrekt og velgrunna i saker som kan få strafferettslege konsekvensar, påpeker Eikeset.

PRINSIPIELL DEBATT

Den frikjentes forsvarer, advokat Thomas Randby, tok i marsutgaven til orde for en prinsipiell diskusjon om i hvilken grad oppstart og innhold i behandling av barn bør influeres av at det allerede er satt i gang en politietterforskning.

Under enhver omstendighet mener Randby at behandlerne bør informere og helst få klarsignal fra politiet dersom det i etterforskningsperioden gjennomføres metoder og grep i behandlingen som kan påvirke barnets forklaring om det som er tema for etterforskningen.

Bistandsadvokat Elisabet Rød mente at det i seg selv ville være et overgrep å ikke igangsette behandling i påvente av at en sak skulle behandles i rettssystemet.

Psykologspesialist og forsker Dag Nordanger mente at den prinsipielle diskusjonen saken reiser, er hva som skal ha forrang av straffesporet og behandlingssporet, altså om hensynet til rettsprosessen skal veie tyngre enn hensynet til en persons behandlingsbehov.

– Ved alvorlige fysiske skader ville man ikke holdt tilbake helsehjelpen for ikke å forspille bevis – man hadde ikke overlatt den medisinske vurderingen til politiet og forventet klarsignal fra dem, slik Randby foreslår. Det prinsipielle spørsmålet blir da hvorfor man skal tenke annerledes om psykiske skader, sa Nordanger til Psykologtidsskriftet i mars.

Randby avviser at han har foreslått at politiet skal gjøre medisinske vurderinger.

–Jeg har pekt på at de tilfeller hvor det foreligger både et behandlingsbehov og en pågående etterforskning, reiser det særskilte problemstillinger som er egnet for reflektert diskusjon. Behandlerne bør i det minste opplyse til politiet hvis de foretar behandling som vil kunne påvirke etterforskningen. Det er alle tjent med.

PFU

Psykologtidsskriftet publiserte første artikkel om Haugalandet-saken i januar i år. I etterkant har blant andre Haugesunds Avis og NRK omtalt saken flere ganger. Alle tre medier er klaget inn for Pressens Faglige Utvalg for artikler om saken. Klagene blir etter planen behandlet nå i desember.